

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІГРОВОГО ДИЗАЙНУ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ НА ЗАНЯТТЯХ ОБРАЗОТВОРЧОГО ЦИКЛУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

***Анотація.** У статті розглянуто евристичні функції шкільного лялькового театру, його художньо-ігрова структура, деякі аспекти запровадження методу ігрового дизайну на заняттях образотворчого циклу в початковій школі.*

***Ключові слова:** евристичні функції, театральна педагогіка, ляльковий театр, дизайн, ігровий дизайн, театральні технології, синестезія.*

***Аннотация.** Жлудько В.Н. Эвристический потенциал игрового дизайна кукольного театра на занятиях изобразительного цикла в начальной школе В статье рассмотрены эвристические функции школьного кукольного театра, его художественно-игровая структура, некоторые аспекты внедрения метода игрового дизайна на занятиях изобразительного цикла в начальной школе.*

***Ключевые слова:** эвристическая функция, театральная педагогика, кукольный театр, дизайн, игровой дизайн, театральные технологии, художественное образование, эстетическое воспитание, синтез искусств, синестезия.*

З точки зору філософії освіти та педагогіки сьогодні в культурному та освітньо-мистецькому просторі особливо **актуальною** є проблема створення умов для розвитку духовної та творчої особистості. Навчально-виховний вектор сучасної школи спрямований, зокрема, на використання різноманітних засобів і технологій для всебічного розкриття творчих, в тому числі естетичних здібностей учнів. Саме тому філософія освіти, естетика, педагогіка вимагають збагачення змісту освіти і традиційних форм процесу навчання засобами мистецтва, інноваційних технологій, дизайн-діяльності. Естетичні цінності мистецтва важливі з огляду на сучасне екзистування дітей і молоді в полікультурному просторі, розраховане на евристику існування і життєвого розвитку. Сучасні діти, а також майбутні вчителі, мають бути духовно і психологічно готовими жити в умовах перманентних змін, створювати естетосферу власного життя, а відтак мистецька освіта повинна

сприяти досягненню естетичних аспектів буття, в тому числі і в навчанні. Мистецтво з його унікальними можливостями впливу на евристично зростаючу особистість посідає значне місце у цих процесах, оскільки, як стверджує В.А. Личковах „цілісність світу має опанувати цілісна людина” [5]

Важливою умовою художньої діяльності та естетичного виховання дітей є врахування у навчально-виховному процесі феномену мистецької інтеграції, синтезу мистецтв. Цю позицію поділяють представники сучасної української естетики (Л. Левчук, О. Павлова, В. Суханцева, С. Холодинська), психологи і педагогіки (І. Зязюн, О. Коберник, В. Моляко, В. Тищенко, В. Сидоренко, О. Сухомлинська, В. Сирота та ін.). Вони акцентують увагу на евристичному потенціалі синтезу мистецтв і синестезії, на формуванні поліхудожньої свідомості особистості. В школі це відбувається на основі інтеграції знань за принципом галузевого взаємодоповнення та усунення міждисциплінарної відокремленості у вивченні предметів художнього циклу [3]. Естетичною і психологічною основою поліхудожньої свідомості є синестезія – міжчуттєва асоціація, інтеграція естетичних почуттів на засадах досвіду сприйняття, особливо так званих „синтетичних” (театр, кінематограф, хореографія тощо) [5].

Відповідно, значне місце у змісті Державного стандарту загальної початкової освіти займає мистецько-синтетична складова (освітня галузь „Мистецтво”), яка передбачає вивчення видів і мови театрального та екранного мистецтв [1, с. 39]. Крім того Державний стандарт загальної початкової освіти (освітня галузь „Технології”) включає завдання з конструювання народних іграшок (різних видів ляльок), складання з них композицій за власним задумом і образною уявою [1, с. 38]. Тому сьогодні важливим і естетично актуальним є впровадження лялькового театру в навчально-виховний процес початкової школи, що сприяє естетичному вихованню молодших школярів, особливо розвитку їх евристичних здібностей на основі синестезії, яка досягається в будь-якому театрі, в тому числі і ляльковому.

Саме театр як синтетичний вид мистецтва об'єднує всі основні види художньо-творчої діяльності, допомагає створити в школі систему комплексного гуманітарно-естетичного циклу освіти, в якій зникають межі між окремими дисциплінами: літературою, художньою працею, музикою, образотворчим мистецтвом, природознавством.

Педагогіка засобами театру – це не звичайні шкільні уроки, а заняття з естетичного пізнання своїх евристичних можливостей та краси навколишнього світу за допомогою інтегрованої творчості. Метою і

завданнями розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами театрального мистецтва є:

- розвиток естетичних здібностей;
- стимулювання сфери моральних почуттів, співучасті, співпереживання;
- активізація розумового процесу й пізнавального інтересу;
- опанування навичок спілкування й колективної творчості;
- формування естетичного досвіду (зокрема здатності синестезії).

В рекомендаціях провідних вчених-педагогів, психологів (О. Коберник, В. Тименко, Т. Шевчук та ін.) вказується на більш широке застосування в дидактиці початкової школи інноваційних, ігрових, нетрадиційних технологій навчання, багато з яких пов'язуються з участю дітей у творчих колективах.

Метою нашої статті є аналіз евристичного потенціалу лялькового театру в початковій школі; характеристика методу ігрового дизайну лялькового театру на інтегрованих заняттях з трудового навчання, художньої праці, образотворчого мистецтва.

На нашу думку, поєднання образної мови театру, театрального декоративного мистецтва (в якому задіяні всі види образотворчого мистецтва) і дизайну в єдине естетичне ціле ефективно сприяє досвіду синестезії, що поглиблює творчий потенціал духовного світу дитини.[2] Дизайн лялькового театру – це особлива, унікальна, цікава сфера для пізнання, сприйняття, творчого розвитку і практичної діяльності молодшого школяра. Сценографія театралізованої вистави, безпосередньо дизайн лялькового театру належать до образотворчого мистецтва. Тому предмети образотворчого циклу виступають основною базою для знайомства учнів з театром, з театральним декоративним мистецтвом, впровадження дизайну лялькового театру, створення самодіяльної лялькової вистави в школі.

Художнє проектування і конструювання персонажів лялькового театру, ширми, елементів декорацій, як і інші засоби, служать основному завданню – створенню цілісного художнього образу майбутньої вистави. Вдале дизайн-оформлення лялькового театру, виражене у цікавому художньо-образному вирішенні всіх його складових, допоможе вчителю і учням у їх спільній постановці шкільної лялькової вистави.

Театри ляльок розрізняються за конструкціями, матеріалами і засобами їх управління на декілька видів. Серед основних його видів (пальчикового, рукавичного, маріонеткового, тіньового, повітряних кульок, коробок, естрадної ляльки та ін.) посильними для виготовлення і управління учнями початкових класів є пальчикові ляльки з паперу, картону, цупкої тканини,

шкіри, вузлові з хустинок, рукавичні з пап'є-маше і тканини та мімічні з синтипону, поролону, трикотажу, капрону, ляльки з оздоблених повітряних кульок, покидькового матеріалу (паперових коробок, синтетичних і пластикових упаковок).

Ляльковий театр як культурно-естетичне явище передбачає інтегровану художню діяльність, а процес підготовки усіх його атрибутів та елементів (до головних відноситься процес створення ляльок) безпосередньо включає різні види дизайн-діяльності. Саме дизайн-діяльність у процесі створення лялькового театру є ефективним засобом кольоро-графічної і предметно-пластичної творчості учнів або, іншими словами, синтезу образотворчих, мовленнєвих і формотворчих ігрових дій особистості молодшого школяра.

Процес художнього проектування лялькової вистави включає такі етапи:

- ідейно-естетичний задум;
- створення загального інтер'єрного образу вистави (композиційне, стилістичне, графічне і кольорове рішення ширми, елементів декорацій, зонування-оформлення класного інтер'єру);
- створення образів лялькових персонажів;
- виконання ескізів костюмів героїв;
- проектування і створення афіши, буклету, програми спектаклю, які знаходять своє втілення в графічному дизайні (безпосередньо в ескізах, кресленнях, проектних макетах).

Розробки рекламної атрибутики майбутньої вистави (афіши, буклету, програми) можуть виконуватись не тільки різними художніми матеріалами (олівцями, фарбами, пастеллю, ін.), а й з використанням комп'ютерної графіки, що сьогодні є дуже актуально.

Важливим етапом, окрім проектування, є художнє конструювання – процес формотворення артефактів майбутньої вистави: ляльок, їх костюмів, елементів декорацій, реквізиту, аксесуарів, тощо.

Спираючись на власний професійний театрально-сценографічний досвід, можемо рекомендувати впровадження театральних технологій конструювання рукавичних ляльок в техніці пап'є-маше та текстильно-скульптурним способом, які обґрунтовано мають свої образно-пластичні переваги. Попередні технологічні етапи процесу виготовлення голівок ляльок з пап'є-маше насамперед передбачають роботу з різними пластичними матеріалами: пластиліном, глиною, формовочним папером, у процесі яких відбувається удосконалення скульптурних навичок ліплення. Надзвичайно ефективно вони сприяють сенсорному розвитку м'язів пальців і рук, координації рухів, конструктивному мисленню як основи художньо-образної

евристики. Суттєвою технологічною перевагою цих виробів з пап'є-маше є їх надзвичайна міцність, а отже довговічність (на відміну від іграшок з картону і паперу), простота у збереженні, легкість і доступність у виготовленні, безпечність у використанні.

Упродовж створення лялькового театру учні вчаться знімати і визначати розміри, виконувати розмітку і креслення елементів декорацій, одягу ляльки. Вдосконалюючи креслярські і швейні навички, вони здійснюють розробки викрійок, крій і пошиття костюму для лялькового персонажу, «м'яких» елементів оформлення майбутньої вистави.

На жаль, сьогодні учителі початкової школи недостатньо використовують унікальні евристичні можливості театральної педагогіки, особливо такого виду театального мистецтва, як ляльковий театр.

З точки зору теорії естетичного виховання дитячий театр ляльок – це гра, безпосередня ігрова діяльність з лялькою. Безумовно, що мова лялькового театру близька і зрозуміла дитині, оскільки гра в цьому віці ще залишається основним видом її життєдіяльності і універсального пізнання світу.

Естетичні й психологічні елементи гри прослідковуються в музиці, танці, архітектурі, образотворчому мистецтві, які є складовими синтетичного театального мистецтва. Художньо-естетичний вплив гри на дизайн досі залишається недостатньо розглянутим [4, с.10]. Це стосується і дизайну лялькового театру. Але вже відомо, що застосування гри в різних видах дизайну має евристичний вплив на формування свідомості та духовної культури людини.

Адже в дизайні гра представляє собою особливу взаємодію між образною формою дизайн-об'єкта та художнім змістом. Отже, вона знаходить відповідне відображення у формуванні художнього образу в усіх гілках дизайну і набуває евристичних значень.

Елементи гри в дизайні можуть простежуватись у правилах композиції, первинних елементах композиції, у принципах проектування об'єктів, зонування інтер'єрів, в конструюванні артефактів та ін.

Й. Гейзінг, який розглядав феномен гри в культурологічному сенсі, наголошував на тому, що гра не містить у своєму бутті утилітарної мети, бо, граючись, людина отримує задоволення від самого ігрового процесу [4, с.11]. На противагу цьому, ми спостерігаємо той факт, що гри в театралізаціях одноразово притаманні обидві функції, особливо у поєднанні з дизайн-оформленням вистави, адже дизайн, за своєю суттю, є об'єднання красивого і корисного.

Існують різні психологічні, філософські, естетичні концепції евристичного потенціалу ігрової діяльності. В. Штерн пояснює різні підходи до гри через інстинкт чи вплив середовища [7]. Е. Фінк бачить джерело задоволення від гри, в особливому поєднанні реальності та нереальності. Ми ж вбачаємо присутність цих якостей і в театральному мистецтві як „ілюзії життя”. До того ж гра, як один з п'яти екзистенціональних феноменів людського буття, за Е. Фінком, відображає одночасно свободу і залежність від світу. Цю евристичну ідею можна пояснити за допомогою психології дитячих ігор. Л. Ретюнських досліджуючи гру у філософсько-педагогічному сенсі, стверджував, що „гра, як іманентний атрибут людського буття, залежить та частково формує всю людську культуру”.

Що стосується використання евристичного потенціалу ігрової дизайн-діяльності в початковій школі, то саме процес створення шкільного лялькового театру, а саме такого його виду як вертеп, значно збагачує і розширює творчий діапазон цікавих завдань до інтегрованих уроків образотворчого циклу.

Тому педагогічно вдалою є пропозиція автора підручника „Художня праця” для 4 класу В. Тименка з приводу необхідності вивчення різдвяного вертепу як одного з видів українського лялькового театру і дизайну його персонажів (силуетних фігурок з паперу та картону). [9, с.80]

На базі цих теоретично-практичних концепцій і власного досвіду педагога й театрального художника, також рекомендуємо виготовлення об'ємних лялькових персонажів вертепу, - для урізноманітнення евристичних завдань у роботі з більш естетично здібними дітьми, знайомства учнів з театральними технологіями та удосконалення їхніх умінь і навичок в різних художніх техніках (в тому числі й театральних).

Оскільки ігровий дизайн – це дитяче художньо-ігрове проектування і конструювання, то створення шкільного вертепу в початковій школі, на наш погляд, найефективніше здійснювати з використанням методу ігрового дизайну, який передбачає реалізацію вербальної, графічної і формотворчої функцій, свого евристичного потенціалу.

Разом з тим, у процесі цієї реалізації вирішуються такі важливі педагогічні завдання, як: розвиток умінь підтримувати інформаційно-міжособистісне середовище типових груп учнів: „слухачів”, „глядачів”, „діячів”; здійснювати педагогічне керівництво психологічним механізмом практичної дії; ознайомлення з професіограмами трьох основних типів професій: інтелектуального, реалістичного, художнього; пробудження уявлень про інформаційно-педагогічну значущість предметного довкілля;

оволодіння прийомами одухотворення й естетизації особистісно значущих предметних форм. [3]

Участь молодших школярів у процесі виготовлення і постановки шкільного вертепу методом ігрового дизайну, дасть змогу ознайомитись і оволодіти ними специфічними технологіями і техніками з дизайну і водіння вертепних ляльок, принципами дії і використання цього особливого виду лялькового театру.

Крім того, застосування в роботі початкової школи евристичних методів театральної педагогіки, в тому числі ігродизайну, стикання молодших школярів з традиційним мистецтвом українського вертепу сприятиме їх естетичному, етнокультурному і патріотичному вихованню, збагатить усвідомлення дітьми їх національної ідентичності.

Висновок. Отже, з точки зору філософії освіти й теорії естетичного виховання, дитяча гра з лялькою – явище евристичне, сакральне для дитячого світовідчуття. Тому людинотворчий потенціал лялькового театру (через його естетизацію, ідейно-художню наповненість, світоглядно-виховну цілеспрямованість) неможливо переоцінити. Безпосереднє впровадження унікальних можливостей дизайну лялькового театру у навчально-виховному процесі початкової школи – важливий засіб формування й реалізації евристичного потенціалу учнів початкових класів. Шкільний ляльковий театр завдяки своїй інтегральній, естетико-синтетичній сутності ефективно сприяє поліхудожньому вихованню, духовному розвитку молодших школярів, що має знайти своє місце у сучасних процесах модернізації початкової освіти в Україні.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти .- К. : Початкова освіта, 2011. - С 37-39.
2. Жлудько В. М., Коновальчук М. В. Значення театрально-декораційного мистецтва у творчому становленні молодшого школяра / В. М. Жлудько, М. В. Коновальчук // Матеріали міжнародної наукової конференції „Еліта, обдарованість, людиноцентризм”, 26 лютого 2010 р. Інститут обдарованої дитини АПН України. – К.: ТОВ „Інформаційні системи”, 2010 – С. 143- 146.
3. Коберник О.М., Тименко В.П., Шевчук Т.О. Ігровий дизайн обдарованої дитини: визрівання емоцій і почуттів особистості / О.М. Коберник, В.П. Тименко, Т.О. Шевчук. – К. : Інформ.системи, 2009. – 200 с.
4. Кузнецова І.О, Джоболда І.В. До питання використання терміну „гра” в дизайні / І.О Кузнецова, І.В. Джоболда //Вісник Харківської державної

академії дизайну і мистецтв збірник наукових праць.- Харків: ХДАДМ, 2011. -№7 – С. 10-11.

5. Личковах В.А. Світ людини в мистецтві: Світоглядно-антропологічні засади теорії естетичного виховання / В.А. Личковах .- Чернігів.: ЧОІППО, 2005. - 161с.
6. Павлова О. Онтологічний статус естетичного досвіду / О. Павлова. – К.: ПАРАПАН, 2008. – 262 с.
7. Репцинцева Е.А. Игра: мыслители прошлого и настоящего. О ее природе и педагогическом потенциале / Репцинцева Е.А.- Воронеж: НПО „МОДЕК”, 2006.-599 с.
8. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька / О.П. Рудницька– Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – С. 119-120.
9. Тищенко В. П. Художня праця: Підруч. для 4 кл. загальноосвіт. шкіл / В. П. Тищенко. – К. : Промінь, 2004. – 143 с.

***Анотація.** Жлудько В.Н. Эвристический потенциал игрового дизайна кукольного театра на занятиях изобразительного цикла в начальной школе* В статье рассмотрены эвристические функции школьного кукольного театра, его художественно-игровая структура, некоторые аспекты внедрения метода игрового дизайна на занятиях изобразительного цикла в начальной школе.

***Ключевые слова:** эвристическая функция, театральная педагогика, кукольный театр, дизайн, игровой дизайн, театральные технологии, художественное образование, эстетическое воспитание, синтез искусств, синестезия.*

***Annotation.** Zhlyud'ko V.M. Heuristic potential of puppet theatre playing design on lessons of graphic cycle at primary school. The heuristic functions of school puppet theatre and its artistically paying structure are examined in the article, also some aspects of playing design method introduction on lesson of graphic cycle at primary school.*